

ADÓFIZETŐK JÁSZBERÉNYBEN, KARCAGON ÉS
MEZŐTÚRON AZ 1828. ÉVI ORSZÁGOS ÖSSZEÍRÁS ALAPJÁN

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
A források bemutatása	3
Szakirodalmi háttér.....	8
Módszertan és adatbázis ismertetése	17
Minta bemutatása	18
Az adózó háztartásfők társadalmi helyzete és háztulajdona.....	20
A háztartások összetétele	24
Konklúzió.....	26
Felhasznált források.....	28
Felhasznált szakirodalom	28
Felhasznált internetes hivatkozások	31

Bevezetés

A jelen dolgozat az 1828. évi országos összeírás (*Regnicolaris Conscriptionis*)¹ dokumentumait mint a történeti statisztika forrásait használta fel, valamint Jászberény, Karcag és Mezőtúr adózó társadalmának összetételét hasonlítja össze Szolnok korábban feltárt adataival. A kutatás Bácskai Vera nyomán indult, aki a 2007-ben megjelent kétkötetes munkájában a következőt fogalmazta meg: „Az 1828. évi országos összeírás korszerű feldolgozására mindmáig nem került sor, annak ellenére, hogy ez az egyedüli megbízható forrás a[z] [...] adózók foglalkozási megoszlásáról a 19. század első negyedére”². A kutatás irányát Mérés Anna és Pálházy Ferenc 2023-ban megjelent tanulmánya határozta meg, akik az összeírás adatait Szolnokra vonatkozóan elemezték és értékelték. Szerintük „a jövőbeli regionális szintű vizsgálatok egyértelműen létjogosultak és szükségesek az 1828. évi adózó társadalom tagozódásának, foglalkozási megosztottságának és a háztartások összetételének feltérképezéséhez.”³ A települések kiválasztását indokolta tehát, hogy olyan települések összehasonlítása történjen meg, amelyek az 1876. évi XXXIII. törvénycikk⁴ (továbbá: tc.) szerint megalakuló Jász-Nagykun-Szolnok megyének a részét képezik. Az így kialakított közigazgatási egységek határait az 1877. évi I. tc.⁵ véglegesítette, amely felsorolta a megyéhez tartozó településeket⁶, viszont a puszták közül nem mindet említette. A megalakuló megye adózó társadalmára vonatkozóan a korszakban nem található egyéb ilyen részletes forrás.

A kutatás a fellelhető irategyüttesek közül a Heves Vármegyei Levéltárban (továbbá: HVL), a Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltárban (továbbá: JNSzVL), és 2023. szeptember 26-a óta a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbá: MNL OL) által készített online

¹ Az összeírás elkészítéséről már az 1790/91. évi tc. határozott, amit 1802-ben a tc. megerősítette. Az összeírás elkezdésére végül az 1827. évi VII. tc. alapján került sor.

² Bácskai Vera: Városok és polgárok Magyarországon. I. kötet, Budapest, Nemzeti Kulturális Alap, 2007, 227. (Továbbiakban: Bácskai 2007)

³ Mérés–Pálházy 2023a, 358.

⁴ 1876. évi XXXIII. évi tc. *némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről*, 3.

⁵ 1877. évi I. tc. *némely törvényhatóságok véglegesen megállapított területének 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe iktatásáról*.

⁶ „Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyét képezik: [...] Árokszállás, Dózsa, Fényszaru, Jákóhalma, Jászapáthi, Jász-Alsó-Szt.-György, Jászberény, Jász-Felső-Szt.-György, Jászladány, Jász-Kisér, Mihálytelek; [...] Karczag, Kis-Uj-Szállás, Kunhegyes, Kun-Szent-Márton, Madaras, Turkeve; [...] Monostor (Kerekudvar pusztával), Alattyán, Besenszőg, Kőtelek, Nagy-Körű, Tisza-Sülly, Szt. -Imre, Tisza-Derzs, Tisza-Abád, Tisza-Szalók, Kenderes, Bura, Tisza-Beő, Fegyvernek, Tisza-Roff, Török-Szt.-Miklós, Tisza-Püspöki, Szajol, Csépa, Czibakháza, Földvár, Inoka, Tisza-Kürt, Nagy-Rév, Szelevény, Sas, Tisza-Ugh, Várkony, Vezseny, Szolnok, Mezőtúr, végre Dévaványa, de ez a közigazgatásilag hozzá tartozott Cséfan nevű pusztája nélkül, mely utóbbi Békés megyébe kebelezetett.” A tc.-be foglaltakon kívül további nyolc pusztát kerül a megalakuló vármegyéhez: Fokorú, Gyanda, Kengyel, Szakállas, Szanda, Szent-Iván, Telekszállás, Tiszajenő.

adatbázisban a kijelölt települések adatainak bevonásával zajlott. Ezek felhasználásával készült el a digitális adatbázis.

A megalakuló megyének két volt kiváltságos kerület – a Jászság és a Nagykunság – is a részét képezte. Számos település beszorult a Tisza és a Zagyva kanyarulataiba, ezért természetföldrajzi helyzetük meghatározó volt a mindennapokban. A földrajzi helyzet összefüggésben van a társadalommal is, hiszen a volt Heves és Külső-Szolnok vármegye településein csak jobbágyok jelentek meg. Ezzel szemben Jászberény és Karcag esetében polgárokként jelölték az adózókat.

Az összeírás gazdaságtörténeti forrásként felhasználható, hiszen Bácskai Vera és Nagy Lajos *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban* című munkájukban a társadalomtörténeti feldolgozása nem történt meg, de az egyik legjelentősebb eredménynek számít az összeírást feldolgozó művek körében. A feldolgozásukban a választott településeket alpiacközpontként⁷ tüntették fel, kivételt képez Karcag, amelyet piacközpontként azonosítottak⁸. Pest-Budát Szolnok és Jászberény is piacközpontjának vallotta. Ez előbbi még Gyöngyöst is piacközpontjának tartotta, az utóbbinak Gyöngyös az alpiacközpontja volt.⁹ Mezőtúr Szolnokot vallotta piacául, továbbá Egert, Gyöngyöst, Debrecent és Nagyváradot.¹⁰ A piacának tartott első három város egyezést mutat a Szolnok esetében is feltártakkal.¹¹

A dolgozat átfogó célkitűzése annak a vizsgálata, milyen összetételt mutat a megalakuló vármegyében a három település adózó társadalma 1828-ban. Ezek a „legnagyobb” adófizetőknek nevezhetők, mert itt írták össze a legtöbb adózót név szerint a megalakuló megyében. Így az elsődleges csoportot három település – Jászberény, Karcag, Mezőtúr – alkotja. Itt 2000 főnél több személyt jegyeztek fel név szerint. A Szolnokon készített összeírást korábban részletesen elemezték és az eredményeket publikálták.¹²

A munka célja a települések adózó társadalmának rekonstrukciója. Elsődlegesen az kerestem a választ, hogyan alakult a térség adózó társadalmának foglalkozási struktúrája. Az adózó társadalom vizsgálatának során elengedhetetlen, hogy az egyes településeken hány háztartásfőt írtak össze név szerint, valamint rájuk vonatkozóan, milyen kiegészítő információkat tartalmaznak az összeírás rovatai. A célok megvalósítása a következő kutatási kérdések megválaszolása mentén zajlott. Milyen regionális sajátosságok jelennek meg az összeírás

⁷ Bácskai–Nagy 1984, 363–366.

⁸ Uo. 374.

⁹ Uo. 363, 366.

¹⁰ Uo. 364.

¹¹ Uo. 366.

¹² Mérés–Pálházy 2023a, 329–355; Mérés–Pálházy 2023b, 165–191; Mérés–Pálházy 2024, 235–247.

elkészítése során alkalmazott jelölésekben? Milyen megoszlás figyelhető meg a név szerint összeírt adózók társadalmi helyzeténél és háztulajdon birtoklásában? Milyen képet mutat a háztartások összetétele?

A települések kiválasztása során meghatározó volt, hogy a fellelhető források minden esetben meghatározzák a megvalósítás lehetséges irányait, valamint egy olyan terület adatainak feltárása történt meg, amelynek forrásanyagát ilyen szempontból korábban nem közelítették meg.

A források bemutatása

A kutatás során elsődlegesen felhasznált dokumentumegyüttes az 1828. évi országos összeírás, amely megtalálható a vármegyei levéltárakban, mikrofilmen a MNL-ben, valamint 2023. szeptember 26-a óta az MNL OL által készített online adatbázisban. Mivel korábbi tanulmányban¹³ már kimutatták, hogy a levéltárakban őrzött és a digitalizált változatok között eltérés lelhető fel a másolatok készítése miatt, ezért azt tartottam helyénvalónak, ha a kettőt együttesen használom. Bár az összeírás a Magyar Királyság szinte egészére kiterjedt, egyes települések vármegyében őrzött ívei hiányoznak¹⁴, vagy hiányosan¹⁵ kutathatók. A dolgozatban ismertetett adatok tehát ezen a forrásanyagon alapulnak, kiegészítve a nádor által elrendelt javításokkal (*Rectificata Regnicolaris Conscriptio*).

A dokumentumok összefűzött formában alkotnak egy füzetet, amely a felvett adatokat tartalmazza név szerint a 18 év feletti adóköteles háztartásfőkről. Nem tartoznak a személyük után adókötelesek csoportjába a (volt) katonák (*miles*), a rokkantak (*miserabilis*), testi vagy szellemi fogyatékossgal élők (*defectum corporis*, *defectum animalis*), a 60 év feletti (senex), nemesek (*nobiles*).¹⁶ Ezt az *Invitatio* (felszólítás) és az *Instructio* (utasítás) szövegében megtalálhatók, amelyek megtalálhatóak az MNL OL Náadori Levéltárának általános iratai között és a HVL megyei közgyűlési iratainál.¹⁷ A táblázat rovatai a nevekhez tartozó sorokban meghatározott módon tartalmazzák az információkat, amelyeket balról jobbra vezettek be az összeírók (*conscriptores*). Oldalanként 20 személyre vonatkozóan töltötték ki a 14 fő- és 40 alrovat megfelelő oszlopait, ezek adatait a lap alján egy összegző sorban (*latus*) tüntették fel.

¹³ Mérés-Pálházy 2023a, 342–343.

¹⁴ A HVL-ben nem található meg az alábbi településekre és pusztákra vonatkozó irategyüttes: Dévaványa, Tiszasüly, Monostor, Kerekudvar. Az online elérhető változat tartalmazza az íveket.

¹⁵ A JNSzVL-ben Karcag esetében az irategyüttes nem tartalmazza a javításokat, ezek a digitalizált változatban találhatók. Oka, hogy a Jászság és a Nagykunság esetében nem külön füzetben, hanem az eredeti példányban végezték el a javításokat.

¹⁶ Az összeírásba nem feltüntetendő személyek részletes sorát bővebben lásd Bottló 1957, 252–253.

¹⁷ MNL-HML-IV.1.b., 1828, 35. és 325. számú iratok.

Mezőtúron – úgy, mint Szolnokon és Törökszentmiklóson – esetében ezeket a következő lap tetején bevezették (*translatum*), míg Karcagon és Jászberényben ezek a sorok üresen maradtak. Véleményem szerint logikusabb tűnik az előző megoldás, mert így nem a teljes összeírás elvégzése után kellett a *latus* sorok adatait visszamenőleg összeadni.

A különböző területeken tehát más-más módszer szerint jártak el az összeírók, ezért szükséges ezen sajátosságok külön bemutatása is. Mindenekelőtt az összeírás fő- és alrovatainak ismertetését kell elvégezni, amelyet korábban számos kutató megtett, ezen munkák alapján készült el az alábbi táblázatos bemutatás is.¹⁸ Azért ezt a megjelenítési módszert alkalmaztam, mert átláthatóbb a szövegbeli közlésnél.

A 14 főrovat négy darab A/4-es oldalon jobbról-balra olvasva az 1. számú táblázatban felírt sorrendben szerepeltek. A rovat magyar elnevezésénél indokolt esetben rövidebb kifejtés társul a könnyebb értelmezhetőség miatt.

1. számú táblázat: Az 1828. évi országos összeírás főrovatainak latin és magyar megnevezése

Sorszám	A főrovat elnevezése latinul	A főrovat elnevezése magyarul
1. főrovat	Nomina Contribuentium.	Adózó háztartásfők neve
2. főrovat	Personae Contribuentium utriusque sexus conjugatae, aut non conjugatae, inde ab expleto 18vo aetatis anno usque 60um inclusive.	18 és 60 év közötti férfiak és nők száma név nélkül, amelybe a háztartásfő és az összes háztartásban élő beletartozik
3. főrovat	Ex his sunt.	Az 1. és 2. főrovatra vonatkozó egyéni adatokat tartalmazza, amelyben a háztartásfő státuszát és foglalkozását is jelölik.
4. főrovat	Domus a quibus Census solvitur.	Házak száma, amelyek után törvény szerint a háztartásfő köteles adót fizetni
5. főrovat	Fundi Intravillani.	Belső telek négyszögölben.
6. főrovat	Procreatio Seminaturae.	Almások és szilvások.
7. főrovat	Prata.	Rétek.
8. főrovat	Vinaea.	Szőlősök.
9. főrovat	Pomaria, et Pruneta.	Almások és szilvások.
10. főrovat	Pecora.	Nagyállatok.
11. főrovat	Pecudes.	Apróállatok.
12. főrovat	Sylvae.	Erdők.
13. főrovat	Educillum.	Italmérés.
14. főrovat	Observationes.	Megjegyzések.

A 2. számú táblázat szemlélteti, hogy az egyes főrovatokhoz mely alrovatok tartoznak. Ezek alapján megállapítható, hogy a főrovatok közül 9 darabhoz tartozik alrovat. A latin és magyar

¹⁸ Vö. Bottló 1957, 251–264; Barta 1981, 7–8; Bohony 1985, 90–94; Erdei 1986, 13–47; Mérés-Pálházy 2023, 333–336.

elnevezésüket, valamint a főrovathoz tartozásukat a 2. számú táblázat szemlélteti. Azoknál a főrovatoknál, amelyek nem jelennek meg a táblázatban, nem szerepelt alrovat.

2. számú táblázat: A főrovatokhoz tartozó alrovatok latin és magyar elnevezése

Sorszám	Az alrovat elnevezése latinul	Az alrovat elnevezése magyarul
3. főrovat		
1. alrovat	Honoratiores.	Honoráciorok.
2. alrovat	Cives.	Polgárok.
3. alrovat	Coloni.	Jobbágypok.
4. alrovat	Inquilini.	Házass zsellérek.
5. alrovat	Subinquilini.	Házatlan zsellérek.
6. alrovat	Fratres.	Férfitestvérek.
7. alrovat	Filii.	Fiúgyermekek.
8. alrovat	Filiae.	Lánygyermekek.
9. alrovat	Servi.	Szolgák.
10. alrovat	Ancillae.	Szolgálók.
11. alrovat	Opifices	Kézművesek.
12. alrovat	Mercatores.	Kalmárok.
13. alrovat	Quaestores.	Nagykereskedők.
5. főrovat		
1. alrovat	Intravillanae □ orgyae.	A belső telek nagysága négyszögölben.
2. alrovat	Orgyarum □ consvetum Pretium.	A négyszögölenkénti értéke.
6. főrovat		
1. alrovat	Quam Contribuens terries coloniali, aut civili Jure tentis committere svevit.	Jobbágyp- vagy polgárjogon kezelt szántó bevetéséhez szükséges gabona mennyisége pozsonyi mérőben megadva.
2. alrovat	Lucrum dantContribuentibus, singulam Metretam assumendo.	Az adózó személy haszna mérőnként.
3. alrovat	Quot Metretae post unam procrcentur.	A mérőnkénti termés mennyisége.
4. alrovat	Quid ordinario Pretio Procreatio valeat.	A mérőnkénti termés ára.
7. főrovat		
1. alrovat	Pari coloniali, aut civili Jure tenta.	Jobbágyp- vagy polgárjogon kezelt kaszálók.
2. alrovat	Lucrum dant Contribuentibus, singulam Metretam assumendo.	Az adózó mérőnkénti haszna.
8. főrovat		
1. alrovat	Capaces Metret. Poson.	A kezelt terület mérete pozsonyi mérőben.
2. alrovat	Lucrum dant, singulam Metretam Posoniensem assumendo.	Mérőnkénti haszon.
3. alrovat	Requirunt Fossore.	Kapások száma.
4. alrovat	Procreant post unum Fossorem urnas.	Kapásonkénti termés vödrőnként megadva.
5. alrovat	Medium currens Pretium Procreationis post unum Fossorem obveniens.	Kapásonkénti termés átlagértéke.
9. főrovat		
1. alrovat	Falcastra.	Gyümölcsös mérete kaszálóban.

Sorszám	Az alrovat elnevezése latinul	Az alrovat elnevezése magyarul
2. alrovat	Lucrum dant, singuli extensionem assumendo.	Kaszálónkénti terület haszna.
10. főrovat		
1. alrovat	Boves jugales.	Járomos ökrök.
2. alrovat	Vaccae foetae, aut matres.	Vemhes tehenek és anyatehenek.
3. alrovat	Vaccae steriles.	Meddő tehenek.
4. alrovat	Juveni et Juvencae 3. annos superantes.	Három évnél idősebb fiatal bikák és üszők.
5. alrovat	Juveni et Juvencae 2. annos superantes.	Két évnél idősebb fiatal bikák és üszők.
6. alrovat	Equi curriperi et armentales 3. annos superantes.	Három évnél idősebb hámos és szántáshoz használt lovak.
7. alrovat	Equi curriperi et armentales 2. annos superantes.	Két évnél idősebb hámos és szántáshoz használt lovak.
11. főrovat		
1. alrovat	Oves unum annum complentes.	Egy évnél idősebb juhok.
2. alrovat	Setigeri unum annum complentes.	Egy évnél idősebb sertések.
3. alrovat	Caprae unum annum complentes.	Egy évnél idősebb kecskék.
12. főrovat		
1. alrovat	Quae occupant terram capacem.	Erdők területe.
2. alrovat	Inferunt, anno annum pensante, e Glandinatione et Quaestu Lignorum.	Erdőterület hozama, az évi makktérmet és fakitermelés haszna.

Az elkészült összeírás rovatai közül sokhoz egyáltalán nem került bevezetésre adat. Ilyen az 5. főrovat mindkét alrovata, a 6. főrovat 2, 3, 4. alrovata, a 7. főrovat 2. alrovata, 8. főrovat 2, 4, 5. alrovata, és 9. főrovat összes alrovata, a 11. főrovat 3. alrovata, és a 12. illetve 13. főrovat valamennyi alrovata. Jászberényben egy oldalon a 11. főrovat 3. alrovatát kitöltötték, de ez csak a vármegyei levéltárban őrzött példányban figyelhető meg.¹⁹ Ennek okán feltételezhető, hogy figyelmetlenségből a másolat készítése során vezették be tévesen a kecskékre vonatkozó adatokat. A fiskális adatokat tartalmazó rovatok kitöltése csak a szabad királyi városok esetében volt kötelező.²⁰

Az összeírás készítői az egyes személyekre vonatkozó hasznos adatokat gyakran közvetlenül a név előtt, mögött, egyes esetekben a kereszt- és a vezetéknev között tüntették fel, nem a 14. főrovatban a megjegyzések között. Ezeket a legtöbb esetben rövidített formában, legtöbbször az első szótag megtartásával jelölték, de ritkán – általában az első íveken – még a szó teljes alakja is szerepel. Az alábbi rövidítések jelennek meg az általam vizsgált települések összeírási ívein: *uxor* (feleség), *viduus* (özvegy férfi) *vidua* (özvegy nő), *successor* (utód), *orphanus* (árva), *iudaeus* (zsidó), *senior* (idősebb) és az *iunior* (fiatal). Jászberény és Karcag esetében

¹⁹ Vö. MNL-JNSzML-IV.3. 6, 76; MNL-OL-W-21-6-N-26, Jászkerület, 8b, 40.

²⁰ Bohony 1985, 92.

további rövidítés is megjelent, mint a *nobilis* (röv. *nob.*, nemes), idős (*senex*), katona (*miles*), kiszolgált katona (*exmiles*). Bár a nemeseket nem kellett összeírni, ezeken a településeken mégis megtették. A rájuk vonatkozó adatokat Karcag esetében a javítások során piros tollal kihúzták, Jászberényben pedig csak a nevüket írták fel, de a fő- és az alrovatokat üresen hagyták.

A Regnicolaris Levéltárban és a két vármegyei levéltárban is a legtöbb irategyütteshez tartozik egy javított változat, amelyet területenként eltérő módon készítettek el az összeírók. Heves és Külső-Szolnok megye településeinek esetében egy külön füzetben végezték el. A Jászság és a Nagykunság összeírói az eredeti füzetben piros tollal javították az adatokat. Ezeket nevezzük az 1828. évi országos összeírás javításainak (*Rectificata Conscriptio Regnicolaris*),²¹ aminek az elkészítésére a Náadori Tanács adott utasítást. A javítás során a jelölési hibákat korrigálták, amelyek az utasításban nem voltak egyértelműen szabályozva, de pótolták a hiányosságokat is. A külön füzetbe készült javításkor elsőként a sorszámokat tüntették fel, majd a hibás kitöltés jelölték a megfelelő rovatban, végezetül egyértelműen – bekarikázva, áthúzva – jelölték az adatot. Az eredeti iratban pirossal végzett javításnál az összegző sorokban is elvégezték a korrekciót, de a végső adatokat nem javították, hiszen ahogy fentebb is olvasható, az összeírók nem vezették át folyamatosan a sorokat, hanem csak a füzet végében minden összegző sort kiírva adták össze ezeket.

Az összeírás elkészítésekor alkalmazott két regionális sajátosság is kimutatható a forrásanyagban. A Jászság és a Nagykunság településein egy szám alatt több személyt is összeírtak,²² amelynek feltételezhető oka a megjegyzések hiányában, hogy az egy telken élő, de nem egy háztartáshoz tartozók összeírásakor ezt a jelölési módot választották a biztosok. A Szolnokról készített tanulmányban Mérés Anna és Pálházy Ferenc felhívta a figyelmet a kettős jelölésre,²³ amelyet Mezőtúron is alkalmaztak. Mezőtúron például 4. Bíró Joannes jobbágyként és házatlan zsellérként is szerepelt az összeírásban,²⁴ amit a javított változatban korrigáltak Bíró Joannes és további 18 háztartásfő esetében, akiknél megjelent ez az ellentmondás.²⁵ A megjegyzések segítségével megállapítható, hogy olyan jobbágyokat jelöltek házatlan zsellérként, akik nem rendelkeztek háztulajdonnal. Kiemelendő, hogy Törökszentmiklóson

²¹ Csatolva az országos összeírás irategyütteséhez, MNL-HML-IV.7.a; az eredeti füzetben javítva, MNL-JNSZML-IV.3.

²² Vö. MNL-JNSZML-IV.3. 5–9, 36–46; MNL-OL-W-21-6-N-26, Jászkerület, 8a–8d; MNL-OL-W-21-6-N-26, Nagykun kerület, 1a–1f.

²³ Mérés–Pálházy 2023a, 354.

²⁴ MNL-HML-IV.7.a. 8. téka, 1038/1, 2.

²⁵ MNL-HML-IV.7.a. 8. téka, 1038/6, 49.

nem található meg ez a jelölési mód,²⁶ amely alapján megállapítható, hogy az összeírást egy megyén belül is eltérően végezték, ezért ennek bemutatása fontos része a munkának. Jászberényben is megtalálható a kettős jelölés, amelyet nem javítás után is meghagytak. Ennek oka, hogy a megjegyzés rovatban olvasható a *subinquinum habet [...] simul conscriptum*, aminek értelmében a házatlan zsellért a másik személlyel együtt tüntették fel az összeírásban.²⁷ Jászberényben 58 házatlan zsellért írtak össze ezen a módon.

Összegezve megállapítható az elsődleges forrásanyagról, hogy a feljegyzett nyers adatok felhasználhatók az adózó személyek és a települések gazdasági és társadalmi viszonyainak megállapításához sematikus vizsgálatra. Az összeírás dokumentumait minden esetben a javításokkal együtt kell felhasználni, amelyhez elengedhetetlen a hibák és jelölések ismerete. Heves és Külső-Szolnok településeiről azonban az azonos évi járási sommázat alapján elmondható, hogy a bevezetett adatok nem mutatnak egyezőséget és az országos összeírás az adózók szélesebb köréről tájékoztatott.²⁸ Ezt az összeírók viszonylag pontos munkájaként értelmezhetjük, amely miatt a bevezetett adatok nem eredményeznek olyan mértékű torzítást, mint a korábban készített országos összeírásoknál.

Szakirodalmi háttér

Elsőként Tagányi Károly 1896-ban az 1828. évi országos összeírás végleges eredményeit tartalmazó összegző sorok adatait megyékre és kerületekre bontva táblázatos formában közölte.²⁹ Ugyanekkor a városok végleges eredményei között, bár ezt külön nem jelezte, de csak a szabad királyi városok végleges eredményeit jelentette meg.³⁰ Az adatok közzétételével felhívta a figyelmet az 1828. évi országos összeírásra, azonban nem írt bevezető tanulmányt, ezért azok feldolgozása és kontextusba helyezése sem történt meg. Emellett azt sem lehet megállapítani, hogy a javítások adatait felhasználta-e a táblázatok elkészítésekor.

Thirring Gusztáv akadémiai székfoglalója, amely 1903-ban jelent meg, bemutatta II. József uralkodásától az összeírások jogi háttérét, a felépítését, a munkálatok megkezdését és az ehhez szorosan kapcsolódó ellenállás problematikáját.³¹ Kiemelte, hogy az adóösszeírásokat, amelyek a nemtelen népesség összeírását jelentették, nem szabad a népösszeírással összekeverni és a

²⁶ Törökszentmiklós Heves és Külső-Szolnok vármegye részét képezte 1828-ban, az 1876-tól a megalakuló Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez tartozott.

²⁷ Példaként lásd a 100. Josephus Borits, 105. Andreas Kis Jó, 109. Senior Joannes Panyik. MNL-JNSzML-IV.3. 5. füzet, 21, 24.

²⁸ Soós 1973, 45–190.

²⁹ Tagányi 1896, 110–117.

³⁰ Uo. 206–213.

³¹ Thirring 1903, 3–56.

céljukat azonosnak tekinteni, hiszen az előbbi az adóalap megállapítását, az utóbbi pedig a katonaaállítás meghatározását szolgálta.³² Thirring Gusztáv akadémiai székfoglalójában felhívta a figyelmet a hatalmas, addig feldolgozatlan iratállományra, amelynek egy része, így például az 1828. évi országos összeírás még napjainkban is tartalmaz feltáratlan adatokat.

H. Pálffy Ilona 1934 és 1937 között négy tanulmányban ismertette az általa választott településeken az 1828. évi országos összeírás anyagát,³³ valamint egy további csoportosítva mutatta be a történeti statisztikai forrásokat.³⁴ H. Pálffy Ilona az 1828. évi országos összeírást a népesedési statisztikák közé sorolta, valamint szerinte az adózó családfőket összeírásával állapították meg az adóalapot.³⁵ A családfő kifejezés azonban helytelen, mert ahogy arra Thirring Gusztáv 1903-ban rávilágított a család és a háztartás fogalma sokszor keveredett.³⁶ A háztartás bizonyult használatosnak az 1828-as összeírás esetében.³⁷ Az összes további tanulmányához az összeírás adatait részletes táblázatokban szemléltette és segítségével a kiválasztott települések – Győr, Kecskemét, Veszprém, Szombathely, Ó-Perent, Szent-Márton – népességének összetételét elemezte. A bevezetésekben az 1825. évi VII. tc.-re hivatkozik, amely alól az 1936-os munkája képez kivételt, mert ebben az 1825/1827. évi országgyűlés VII. tc.-e kifejezést használta.³⁸ Ez utóbbi tekinthető az egyetlen helyes megfogalmazásnak, mert a tc. elnevezésénél mindig az országgyűlés utolsó évével jelölték a törvénybe iktatást. Az olvasó számára nem könnyíti meg az adatok értelmezését sem a táblázatok használata, hiszen a fejlécek elnevezését magyarul és franciául is feltüntette,³⁹ sem az ezekben található adatok hiányérzetet keltő, rövid bemutatásai és értékelései. Az összeírás személyekre vonatkozó adatait – különösen az 2. és 3. főrovatát – tévesen értelmezte és azonosította,⁴⁰ így ezeket a tanulmányaiban következtetlen módon használta fel.⁴¹ Ennek következtében a rovatok értelmezése csak iránymutatásnak tekinthető. Hasonló problémák jelentkeznek a nemzetiségről és a nemességről tett megállapításaiban, hiszen az összeírásban főként a nemzetiségre vonatkozóan nem szerepelnek adatok és az adómentes nemességről semmilyen információt nem tartalmazott.⁴²

³² Uo. 10–11.

³³ H. Pálffy 1934a, 367–376; Uő. 1935, 382–397; Uő. 1936, 384–397; Uő. 1937, 469–481.

³⁴ Uő. 1934b, 956–966.

³⁵ Uo. 959.

³⁶ Thirring 1903, 24–25.

³⁷ A 18 és 60 év közötti személyeknél számolták a rokonokat, a szolgálkat, szolgálókat, segédekét, ezért háztartásról és háztartásfőről szólhatunk.

³⁸ Vö. H. Pálffy 1934a, 367; uő. 1935, 382; uő. 1937, 469; uő. 1936, 384.

³⁹ Vö. uő. 1934a, 368–376; uő. 1935, 385–392; uő. 1936, 385–386, 388–396; uő. 1937, 471–480.

⁴⁰ Uő. 1934a, 367–368.

⁴¹ Uő. 1935, 382–383; Uő. 1936, 384–385.

⁴² Uő. 1934a, 368–370; Uő. 1935, 382, 392–393; Uő. 1936, 385–386;

H. Pálffy Ilona az 1. főrovat nevei alapján próbálkozott azonosítani a nemzetiséget,⁴³ amely módszertani szempontból nem tekinthető megbízhatónak. Az elemzéseiből egy-egy esetben kimaradtak az összeírás valamely alrovatainak adatai.⁴⁴ A lakosság tagolódását, vagyoni és foglalkozási helyzetét bemutató táblázatok rendkívül részletesek, de az értelmezésüket nehezíti az összetettségük, emellett a megállapítások közül hiányzik az adatok limitációja és torzítása, ezért ezek megbízhatósága további vizsgálatot igényel.⁴⁵ Az összeírás elkészítése során fellépő nehézségek közül, amelyek az utasítás hiányos szabályozása miatt léptek fel, bemutatta az összeírók eljárását az adóköteles nemesi porták kapcsán.⁴⁶ Az összeírók ezen saját eljárás módját az adatok torzulásának fő okaként jelölte meg.⁴⁷ Ezek a döntések ténylegesen kimutatható hatást gyakoroltak az 1828. évi országos összeírás dokumentumainak adataira, viszont az általánosnak nevezhető hibákról nem írt tanulmányaiban.

Tömböly János forráskiadványában a bevezető tanulmány után az országos összeírás adatait a javításokkal együtt táblázatos formában jelenítette meg.⁴⁸ A források adatait felhasználta a vármegye gazdasági helyzetének elemzéséhez, amelynek eredményei a bevezető tanulmányban kaptak helyet. A javítások adatainak segítségével arra következtetésre jutott, hogy városban élő kézműveseket a fejlődés jellemezte az eredetileg elkészített összeíráshoz viszonyítva, de a különbözőség okát nem részletezte. Módszertani szempontból nyomon követhető és minden kutató számára felhasználható munka.

Az szakirodalom sorában kiemelkedik Bottló Béla munkája, amely az 1828. évi országos összeírás feldolgozásai között kiinduló pontot jelentett a kutatók számára. Az összeírás tervezéséről, megvalósításáról és elkészült anyagáról az ismereteket tárgykör szerint csoportosította és röviden részletezte. A tanulmánya kiterjedt az összeírást elrendelő törvényekre és hivatalokra, a kitöltés módjának ismertetésére, az összeírás táblázatában a fő- és alrovatok bemutatására, valamint a véglegesnek tekintett adatok ellenőrzésére. Az összeírás szakirodalmi feldolgozásai között a leggyakrabban hivatkozottnak tekinthető, de az általa közöltek kritikai elemzése csekély számban jelent meg, annak ellenére, hogy az írásában több pontatlanság is fellelhető. Az összeírás levéltári anyagairól releváns és pontos információkat szolgáltatott.⁴⁹ Bár részletesen feltüntette mely állagokban található az összeírás dokumentumai, nem tett egyértelmű utalást arra, hogy a javított változatokon kívül léteznek

⁴³ Uő. 1934a, 368–370; Uő. 1936, 388–393; Uő. 1937, 480–481.

⁴⁴ Uő. 1934a, 371; Uő. 1935, 383; Uő. 1936, 385.

⁴⁵ Uő. 1934a, 371; Uő. 1935, 386–392; Uő. 1936, 388–399; Uő. 1937, 471–480.

⁴⁶ Uő. 1935, 392–393; Uő. 1938, 386; Uő. 1937, 469, 471.

⁴⁷ Uő. 1935, 382–393; Uő. 1937, 469–481.

⁴⁸ Tömböly 1939.

⁴⁹ Bottló 1957, 244–245, 248–251.

eredeti, az összeírással azonos időben készített másolatok. Ugyanakkor kifejtette, hogy a dokumentumok miért és hogyan sérülhettek.⁵⁰ A táblázat fő- és alrovatainak elnevezéseit magyarázatokkal mutatta be, de egyes helyeken hiányos a szöveg, például a rovatok kitöltésének módjáról.⁵¹ Tájékoztatót egyes módszerekről, amelyeket a táblázatok kitöltésekor az összeírók alkalmaztak kérdéses, nem szabályozott esetekben, viszont a 14. főrovatban feljegyzett megjegyzéseken kívül található adatokról – például izraeliták jelölése –, nem nyújtott részletes elemzést.⁵² Munkájában felhívta a figyelmet az összeírások összegző sorainak kritika nélküli felhasználásnak problematikájára, valamint a dokumentumok torzulásaira és felhasználhatóságára. Összegezve Bottló Béla munkája számos pontatlanságot tartalmaz, ennek ellenére az 1828. évi országos összeírás értékeléséhez hasznos segédlet, ha megállapításait alapos kritikai szemlélettel kezelik.

Baraczka Istvánné Bottló Béla munkájára építve kezdte meg a vizsgálatot, de az 1828. évi országos összeírás több változatának és javításainak a problematikájára egyedülálló módon hívta fel a figyelmet.⁵³ A tanulmány módszertani szempontból irányadónak tekinthető, hiszen a teljes iratanyagot felhasználta. Következésként formált véleményt arról, hogy a forrásokat milyen határok között lehet használni. Megállapította, hogy az összlakosság becsléséhez az összeírás forrásanyaga alapvetően nem elégséges, viszont a gazdasági adatok nagyvonalú becslésére jól használható. A forrás segítségével olyan becslésekre tett kísérletet mint a lakosság városon belüli eloszlásának meghatározása. Kiemelte viszont, hogy ennek pontosításához további adatok beemelésére van szükség. Végezetül a feudális bomlás jegyeit vélte felfedezni Kőszeg városában.

Soós Imre értekezésében és forrásközlésében a rovásadóösszeírásokat tárgyalta. Az 1828. évi országos összeírást kontextusba helyezte, különös tekintettel Heves és Külső-Szolnok vármegye adataira, és azok összehasonlítását egyéb, de hasonló jellegű adóösszeírásokkal ismertette. Az összeírással szinte egy időben készült járási sommázatok adatsorai további részletekkel egészítik ki az országos összeírást, így árnyaltabb képet adnak a kitöltés menetéről, valamint az adatok megbízhatóságának pontosabb megállapításához is hozzájárulnak.⁵⁴ A kiadványban az összeírások létrejöttéről és a felhasználási lehetőségeiről olvashatunk, amely útmutató információkat nyújt a jegyzékek, az összeírások elkészítésének folyamatáról is,⁵⁵ de

⁵⁰ Uo., 250–251.

⁵¹ Uo., 255–257, 261–262.

⁵² Uo., 266–269.

⁵³ Baraczka 1960, 87–111.

⁵⁴ Soós 1973, 44.

⁵⁵ Uo., 29–32, 37–38.

pontosításra szorul a tudásanyag sokrétűségének ellenére.⁵⁶ Soós Imre nem használta fel a javításokat a táblázatok elkészítéséhez, ezért a közölt adatokat kritikával kell kezelni.⁵⁷

Barta László a Csongrád vármegyében készített 1828. évi országos összeírás adatait dolgozta fel tanulmányában.⁵⁸ Az országos összeírás jogi hátterének bemutatása után a Csongrád vármegyében összeírt 35 helységet és a rovatokat ismertette.⁵⁹ Az általa feldolgozott adatokat összevetette Tagányi Károly eredményeivel, aminek következtében a fellépő eltérések okát nem tudta indokolni.⁶⁰ Lehetséges, hogy számolási hiba miatt vagy eltérő értelmezés során kaptak más számokat. A 2. főrovat értelmezésénél Barta László kiemelte, hogy a 60 évnél idősebb családfőket a megjegyzés rovatban *senex* (idős) szóval jelölték.⁶¹ Ezzel kapcsolatban megemlítendő a családfő és a háztartásfő fogalmának felcserélése, valamint az idős feleségek, akiket az idős férfiakhoz hasonlóan a 14. főrovatban feltüntettek. Az összeírás adatainak feldolgozását a főrovatok sorrendjében végezte el, amely az országos összeírás teljes megyére vonatkozó feldolgozásainak körében részletes útmutatóként szolgál a jövőbeli, megyei szintű kutatásokhoz.

Bácskai Vera és Nagy Lajos az 1828. évi országos összeírás információit a települések piacaira vonatkozó és a 3. főrovat adatait használták a 19. századi Magyar Királyság és Horvátország piacközpontjainak rekonstruálásához. A szerzőpáros végig igyekezett az adatokat a lehető legpontosabban összegyűjteni, ugyanakkor részletesen ismertették az adatfeldolgozás nehézségeit, pl. a név- és adatfelcserélések problematikáját.⁶² Kiemelték, hogy a 14. főrovat főrovatban jelentős segítség található az adózók státuszának meghatározásában vagy a hibák számának redukálásában.⁶³ Felhívták a figyelmet a városi és falusi kocsmák hibás adataira, amelyeket nem korrigáltak a Náadori Tanács által elrendelt javítások során.⁶⁴ Széleskörű elemzésük során feltárták az összeírás általános jellemzőket mint a fiskális adatok elhallgatását, az adóköteles személyek kihagyását és a jelölésekből eredő hibák gyakoriságát.⁶⁵ Véleményük szerint a kereskedők adatait rendkívül nagy pontatlanság jellemzi, ezért a felhasználásuk torzított eredményhez vezet, de a kézművesek adatai alapján megalkotható az általános kép a

⁵⁶ Uo., 30.

⁵⁷ Soós Imre az összegző sorok számadatait használta fel, amely a jelen dolgozatban is kirajzolódik, de Mérés Anna és Pálházy Ferenc feltárt adatai is eltérnek a Soós által közöltektől. Vö. Soós 1973, 145; Mérés–Pálházy 2023b, 168–170.

⁵⁸ Barta 1981, 5–45.

⁵⁹ Uo., 6–10.

⁶⁰ Uo., 7.

⁶¹ Uo., 7.

⁶² Bácskai–Nagy 1984, OLDALSZÁM!!!

⁶³ Uo., 33.

⁶⁴ Uo., 34.

⁶⁵ Uo., 35.

hibák ellenére is. A munkájuk összetettsége és újszerűsége kiemelkedik az 1828. évi országos összeírás feldolgozásai körében és kritikai szemléletük miatt számos problematikus és kérdéses pontot megvilágítottak. Ugyanakkor értékeléseiket kritikai megközelítéssel érdemes felhasználni, hiszen az elemzések készítésekor több torzító adatot is használtak.

Bohony Nándor munkáiban az 1828. évi országos összeírás Heves és Külső-Szolnok megyére vonatkozó anyagát és a nemesi közgyűlés iratait használta fel. Visontáról és Eger-völgy falvairól írt tanulmánya mellett az Eger adózó társadalmát vizsgáló munkáját is gazdasági és társadalmi vizsgálatokat segítő kritikai szemlélet jellemezte.⁶⁶ Az adatok pontosságát a Visontáról szóló munkájában állapította meg és összehasonlította a szőlősök és földek termelési és pénzügyi adatait.⁶⁷ Eger és a környékén fekvő falvak állattartási és földművelési szempontból vizsgálta, amelynek eredményeit összegző mutatókkal és egyszerűsített ábrákkal mutatta be.⁶⁸ Az 1828-ös átfogó munkája az 1828-as összeírás iratanyagának egyik legfontosabb és legkiemelkedőbb feldolgozása.⁶⁹ A fellelhető iratokat részletesen áttekintette, elemezte és értékelte, ezáltal az általános jellemzők ismertetésével megkönnyítette a későbbi kutatók számára az adatok felhasználását. Az összeírás elkészítéséhez kapcsolódó törvényi és történeti kontextus megteremtése mellett az összeírók saját döntéseit érintő kérdéseket is bemutatva. Az összeírás táblázatában szereplő rovatok elnevezéseit és jellemzőit – beleértve a használt nevek mögötti rövidítéseket – rendkívüli pontossággal tárta az olvasó elé.⁷⁰ A 14. megjegyzések rovatban fellelhető észrevételeket tartalmilag csoportosította és értelmezte.⁷¹ Az adatok relevanciájának vizsgálatához a 18. századi összeírásokat, földrajzi adatokat és az Egerben készített javított összeírást is felhasználta.⁷² A pénzügyi adatok és a mértékegységváltások számítási nehézségeit,⁷³ bár a földterület, kaszáló, rét és szőlős nagyságának megadásakor igyekeztek pontos adatok megadni, ennek ellenére is jelentős torzítással kell számolni az átváltáskor. Ez alapján ezen eredmények ellenőrzésekor eltérések léphetnek fel. Az általánosabb adatoktól haladt a kisebb adatok elemzéséhez, amelynek eredményeit táblázatokkal szemléltette és részletesen értékelte, de egyes esetekben területekhez kötött csoportosításokat használt.⁷⁴ Bohony Nándor munkái tehát kiemelkedő jelentőséggel

⁶⁶ Bohony 1978, 526–539; Uő. 1983, 42–62; Uő. 1985, 66–157.

⁶⁷ Uő. 1978, 526–539.

⁶⁸ Uő. 1983, 42–62.

⁶⁹ Uő. 1985, 66–157.

⁷⁰ Uő., 91.

⁷¹ Uő., 93–94.

⁷² Uő., 79, 88, 140.

⁷³ Uő., 74.

⁷⁴ Uő., 92–135.

bírnak, mert az 1828. évi összeírást feldolgozó szakirodalom körében az egyik legteljesebbnek és legrészletesebbnek tekinthető.

Tagányiné Tholt Judit Zemplén, Somogy és Szabolcs megyéket vizsgálta az elvetett termények és a földterület kontextusában.⁷⁵ Az 1828-as összeírás számadataira és a végén található jegyzőkönyvekre támaszkodott. Elsőként a megyéket leíró jelleggel mutatta be a forrás alapján a terméсарányokra fókuszálva. Mindezt a talajfajták jellemzőivel egészítette ki, miközben más kontrollforrásokat is beemelt a kutatásba. Az összeírás felhasználhatóságának korlátait bemutatva hívta fel a figyelmet a korlátokra. Eredményei szerint a burgonyatermesztés főleg a jobbágyháztartások körében volt jellemző, a majorsági birtokokon pedig kevésbé, így a nyugati szakirodalommal egybehangzóan megerősítette a burgonya élelmezési szerepét.

Erdei Aranka az 1828. évi országos összeírás Békés megyében készült állagát részletes kritikai szemléletű monográfiában dolgozta fel. Munkája során a nyers adatok kritikai értékelését végezte el egyéb helyi sommázatok és jegyzékek összevetésével. Átfogóan ismertette a megyéhez köthető munkát és az összeírás fontosabb jellemzőit, amelyek a Nádori Tanácshoz, az albizottságokhoz és megyei bizottságokhoz kapcsolódtak.⁷⁶ A háztartásban élő lánygyermek alacsony számáról kritikai megállapításokat közölt.⁷⁷ Rövid fejezetben írt az adózó izraelitákról és a megjelenésükről az összeírásban, de a használt jelölést pontosan nem határozta meg.⁷⁸ A nemesek adóköteles portáinak, állatállományának és kézműveseinek kérdéskörénél hangsúlyozta, hogy az összeíróknak kiemelt szerepe volt a kérdéses helyzetek elbírálásában.⁷⁹ Az egyes összeíró bizottságok hasonló esetekben eltérően döntöttek, így ezeket nem lehet általánosságnak tekinteni és mindez bizonyítja az összeírás rugalmatlan felépítését. A vitás ügyek kezeléséről és a javítások végrehajtásáról részletes tudásanyagot tett közzé, de az üresen hagyott rovatok kérdésének megválaszolásához kevés támpontot adott.⁸⁰ Erdei Aranka kiadványa útmutató az összeírás felhasználásához, viszont a más összeírásokkal elvégzett összehasonlítások eredményeit érdemes ellenőrizni.

Bogdán István a kézművesesterek számát vizsgálta az 1828. évi országos összeírás segítségével, de ezen túlmutatóan kiegészítette Bottló Béla munkáját az adatok megbízhatóságának tekintetében.⁸¹ Az utasításban szabályozott eljárasmódot az eredeti

⁷⁵ Tagányiné 1985, 1–13.

⁷⁶ Erdei 1986, 13–63.

⁷⁷ Uo., 17.

⁷⁸ Más összeírásból kiindulva feltételezhető, hogy a *iudaeus* kifejezést vagy ennek rövidített változatát használták. Ld. uo., 19.

⁷⁹ Uo., 13–63.

⁸⁰ Uo., 13–63.

⁸¹ Bogdán 1989, 9–63.

szöveggel támasztotta alá, valamint kiemelte, hogy a kézművesek számát lehet megbízható statisztikai adatként használni.⁸² A megállapítása rendkívül értékes adalék az összeírás felhasználhatóságához, hiszen kézművesekhez tartozó megjegyzések a vizsgált településeken sem voltak azonosak. H. Pálffy Ilonával ellentétben, aki a népesedési statisztikához sorolta az összeírást, Bogdán István iparstatisztikának tekintette.⁸³ Indoklását azzal támasztotta alá, hogy megállapítható a kézművesek létszáma 90%-os pontossággal, az iparági csoportokra bontás országos területi lefedettsége 65% és a 100 kézművesre jutó legények száma országosan 44%-ot fedett le.⁸⁴ Az 1828. évi országos összeírás kézművesekről szóló adatainak összehasonlítása más összeírással nehézséget okoz, hiszen a 18. századiaknál nagy az adathiány és nem tekinthetők megbízhatónak, a későbbi 19. századiak pedig az átalakulás miatt már a gyáriparral együtt jegyezte.⁸⁵ Összességében Bogdán István tanulmánya az adatok felhasználhatóságát és pontosságát részletesen ismertette, amely az 1828. évi országos összeírásról készült munkák közül elsőként a legrészletesebb képet adta országos szinten a kézművesek számáról.

Horváth Gergely Krisztián 2005-ben az adóztatási rendszer jellemzőit térképezte fel különböző adóösszeírások elemzésével, így az 1828. évi összeírás anyagát is használta. Törvényi rendelkezéseken keresztül ismertette az összeírások feladatait, jogi és gazdasági hátterét, valamint röviden áttekintette a fejlődés folyamatát. Arra a következtetésre jutott, hogy az adóösszeírások elsődleges célja az igazságos adóteherviselési rendszer létrehozása volt és nem az adóalap növelését szolgálták.⁸⁶ Az összeírás módszertani jellemzőit részletgazdagon mutatta be, de felhívta a figyelmet az adatsorok kritikával történő kezelésére és rávilágított az adóköteles tulajdonok eltitkolásának okára.⁸⁷ Tanulmánya jelentős mértékben hozzájárult az összeírások szakmai munkájának feltárásához, az összeírások céljának és elkészítésének megértéséhez.

Bácskai Vera kétkötetes tanulmánykötetében az 1828-as összeírás Pestre vonatkozó adatait is részletesen elemezte.⁸⁸ Ismételten kiemelte, hogy az összegző sorok egy az egyben történő átvétele nem vezet pontos eredményre. Az értelmezési problémák szerinte a rugalmatlan struktúra miatt jelentkezhetnek.⁸⁹ A kézművesekhez tartozó adatok tekintetében is csak az adóköteles személyekről szolgál adatokkal, mert akadnak olyanok, akik nem tartoztak egy

⁸² Uo., 10–12.

⁸³ Vö. H. Pálffy 1934b, 957–959; Bogdán 1989, 13.

⁸⁴ Bogdán 1989, 13–14.

⁸⁵ Uo., 15–17.

⁸⁶ Horváth 2005, 163.

⁸⁷ Uo., 166.

⁸⁸ Bácskai 2007, 227.

⁸⁹ Uo., 227.

céhhez sem. Ugyanez jellemzi a kereskedők helyzetét, hiszen ez a kiolvasható adatoknál sokkal komplexebb.⁹⁰ Bácskai Vera a Fehérvárról készített tanulmányában megjegyezte, hogy az összeírás adatai önmagukban csak nagyvonalú összehasonlításra alkalmasak, mert a benne szereplő adatok hitelessége kétséges.⁹¹ Ezen a forrásadottságok szerencsés esetben javíthatnak. Az adatok más összeírásokkal történő összevetését végezte el, miközben a fő célja a kézművesek és a kereskedők adatainak feltérképezése volt.

Tilcsik György 2009-es monográfiájában az 1828. évi országos összeíráról szóló fejezetben Bácskai Vera és Nagy Lajos feldolgozásának az eredményeit használta fel a korabeli város jellemzőinek bemutatásához.⁹² Az összeírás adatsorainak, a felvétel módszereinek korlátaira nem tért ki. A hangsúlyt Szombathely és vonzáskörzetének vizsgálatára helyezte. Az összeírásban szereplő adatsorokat gazdagon vette át. A szerzőpáros munkáját folytatva térben és időben ad képet a társadalmi struktúra változásáról és annak okairól. A fő forrást más városok adataival egészíti ki. Véggkövetkeztetése szerint a században lezajló feudális társadalmi bomlás elsősorban nem a központok iparosodásával, hanem sokkal inkább a környező települések változásával írható le. Megállapította, hogy az 1828. évi országos összeírás alapján nem mutatható ki egyértelmű összefüggés a piacközpontokon folytatott kereskedelem gazdasági súlya és a kereskedők-iparosok létszáma között. A szerző összességében arra nem tért ki, hogy egy adott település forrásanyagának vizsgálata mennyire képes pontosítani az országos összeírás alapvetően bizonytalan adatait.

Berecz Anita tanulmányában az 1828. évi országos adatait is használta Eger polgárjogi lakosságának vizsgálatához Bácskai Vera és Nagy Lajos kutatásának eredményeire támaszkodva. A reformkori Eger polgárainak jellemzőit mutatta be, különös figyelemmel az adózókra, akiket az összeírásban a városi polgárkönyvek segítségével azonosított.⁹³ A polgárkönyvek és népszámlálások összevetése során lehetőség nyílik az országos összeírás adatainak pontosabb feltárására és ellenőrzésére. Bár Berecz Anita nem vetette kritikai elemzés alá az alapfeltevéseit, munkája megmutatta az országos összeírás adataiban rejlő kutatási lehetőségeket más történeti forrásokkal való összevetéssel.

Mérés Anna és Pálházy Ferenc három tanulmányban vizsgálta Szolnok adózó társadalmát az 1828. évi országos összeírás alapján.⁹⁴ A szerzőpáros első tanulmányában kritikai elemzéssel

⁹⁰ Uo., 227.

⁹¹ Uo., 447–465.

⁹² Tilcsik 2009, 173–178.

⁹³ Berecz 2019, 121.

⁹⁴ Mérés–Pálházy 2023a, 329–355; Mérés–Pálházy 2023b, 165–191; Mérés–Pálházy 2024, 235–247.

feldolgozta a fellelhető szakirodalom egy részét,⁹⁵ amely az összeírást kutatók számára kiindulópontot jelent a témában való elmélyüléshez. A forrás ismertetésénél a tanulmány veszít az értékéből, mert a rovatok latin nyelvű felsorolásakor számos elütés található a szövegben.⁹⁶ A korábbi munkáktól eltérően mintaként hivatkoznak az összeírásban név szerint szereplő háztartásfőkre, valamint a direkt és indirekt módon megjelenő teljes létszám alapján állapították meg a korcsoport eloszlást.⁹⁷ A második közös publikációjuk egy esettanulmány, amelyben a rovatok sorrendjében ismertették az eredményeiket, amelyek közül a házassági kapcsolat megállapítása újírtásnak számított a fellelhető szakirodalom sorában.⁹⁸ A tanulmánykötetben olvasható írásukban igyekeztek az összeírás sajátosságait bemutatni és felhívták a figyelmet a regionális sajátosságokra, amelyek az összeírók saját döntéseik miatt keletkeztek.⁹⁹ Kimutatták, hogy a szolnoki adatokat a javítások elvégzése után 1835-ben is korrigálták, amelynek következtében a vetéshez használt gabona mennyisége 60%-kal növekedett.¹⁰⁰ Összességében megállapítható, hogy a szerzőpáros közzétett eredményei segítséget nyújtanak mind elméleti, mind módszertani szempontból.

Módszertan és adatbázis ismertetése

A dolgozat módszertani alapjához segítséget nyújtott Mérés Anna és Pálházy Ferenc 2023-as tanulmánya¹⁰¹. Az alábbiakban az általam választott eljárást mutatom be részleteibe menően. Ahhoz, hogy az 1828. évi országos összeírás adatait statisztikai számításokra lehessen használni, szükséges egy digitális adatbázis elkészítése. Ez Microsoft Excel táblázat formájában történt. Először a papír alapú táblázat fő- és alrovatait készítettem el, ezután a név szerint összeírt adózókat vezettem be a sorba, ügyelve arra, hogy a nevek mögött feltüntessem, ha az egyes személyeket ugyanazon szám alatt írták össze. Ezt követte a szám szerinti adatok bevitele soronként, amelyeket az összeírás korrigált változatával (*Rectificata Conscriptio Regnicolaris*) egészítettem ki, valamint javítottam. Erre azért fordítottam kiemelt figyelmet, mert így pontosabb képet kaphatunk az adózó társadalomról, valamint számos személy esetében javították a társadalmi státuszra, vagy a foglalkozásra vonatkozó információkat. Az ellentmondásokat is többé-kevésbé sikeresen oldották fel, mint a háztulajdonnal nem

⁹⁵ Mérés–Pálházy 2023a, 345–353.

⁹⁶ Uo., 339–341.

⁹⁷ Uo., 354–357.

⁹⁸ Mérés–Pálházy 2023b, 171–173.

⁹⁹ Mérés–Pálházy 2024, 242–245.

¹⁰⁰ Uo., 239–241.

¹⁰¹ Mérés–Pálházy 2023a, 353–354.

rendelkező polgárok (*cives*) vagy jobbágyok (*coloni*) esetében használt sajátos jelölésmódot. Ugyanis ezeket a személyeket házatlan zsellérként (*subinquillini*) is jelölték az íveken.¹⁰²

Az egyes településekhez tartozó adatokat elsődlegesen külön-külön Excel táblázatként digitalizáltam, ezek összekapcsolt változata alkotja az általam készített és felhasznált adatbázist. Jelenleg 9289 név szerint összeírt adózó háztartásfő alkotja, amit folyamatosan kiegészítetek további települések adataival, amíg az egész megyére vonatkozóan nem készül el egy átfogó adatbázis.

A bevitt adatokat többszörös ellenőrzés után alkalmasnak találtam a kódolás elvégzésére. Először is készítettem egy kódolási útmutatót, amelynek segítségével nyomon követhetővé vált, melyik szám mit is jelent az adott oszlopban. A településeket számokkal láttam el, hogy a statisztikai számítások során is meg tudjam különböztetni az ezekhez tartozó információkat.

A leíró statisztikai számítások elvégzése a JASP 0.18.3-as verziójában történt, amely fejlesztést az Amszterdami Egyetem mindenki számára elérhetővé tett. A kapott eredmények szemléltetése a Microsoft Excel diagramkészítő funkciójával készült.

Minta bemutatása

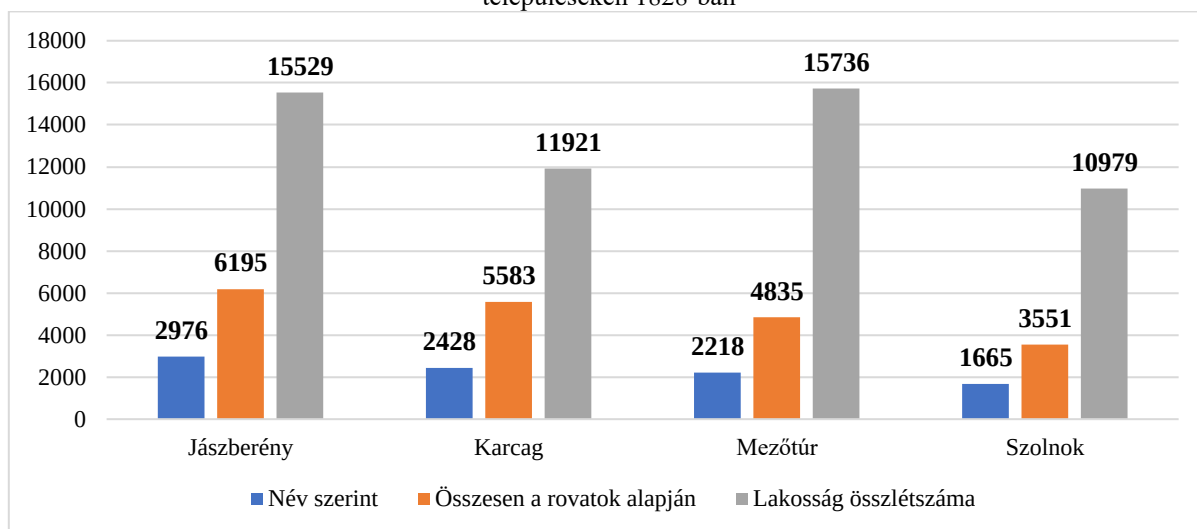
A mintát 20155 személy alkotja, akik közül 9287 fő (46,08%) név szerint összeírt háztartásfő és 10868 fő (53,92%) a rovatok segítségével azonosítható. Ez utóbbi személyek alatt nem csak a családtagok – feleség, férfitestvér, fiú- és lánygyermek – értendők, hanem a szolgák, szolgálók és segédek is. Jászberényben a külön sorban fel nem jegyzett házatlan zsellérek és családtagjaik is a második csoportba tartoznak. Az 1. számú diagram ezen felül a lakosság 1828. évi összlétszámát ábrázolja az *Adatok Szolnok megye történetéből* című kétkötetes kiadvány alapján.¹⁰³ Ez alapján megállapítható, hogy a mintában szereplő személyeknek a százalékos aránya a lakosság összlétszámához viszonyítva. Jászberényben a név szerint összeírt 2976 fő a teljes lakosság 19,16%-át és az összes rovat alapján a 6195 személy a 39,89%-át jelenti. Karcagon az első rovatban 2428 név található, amely a lakosság összlétszámának 20,37%-a, de az összes összeírásban szereplő 46,83%-ot tesz ki. Mezőtúron 14,10% a háztartásfők százalékos aránya és 30,73% az összeírásban direkt vagy indirekt módon feljegyzetteké. Szolnokon a lakosság 15,17%-a név szerint jelenik meg és a 32,34%-áról található információ a rovatokban. Ez alapján megállapítható, hogy a mintát alkotók százalékos aránya Jászberényben és Karcagon

¹⁰² Az említett ellentmondásra felhívja a figyelmet és bemutatja az alábbi tanulmány. Lásd Mérés–Pálházy 2023a, 354.

¹⁰³ A lakosságra vonatkozó részletes adatok elérhetők az alábbi fejezetekben. Vö. Szabó–Szabó 1980a, 240; Szabó–Szabó 1980b, 399–400; Soós–Szabó 1980, 620–621; Szabó–Szabó 1989, 237.

élő lakosság összlétszámához viszonyítva körülbelül 5%-kal magasabb a név szerint feljegyzetteknél, mint Szolnokon és Mezőtúron. Fontos kiemelni, hogy az 1828. évi összeírásban a 18 éven aluliakról és azokról a 60 év felettiekről, akiknek nincs adóköteles tulajdona, nem rendelkezünk adattal. Ezzel szemben a lakosság összlétszámába ők is beletartoznak.

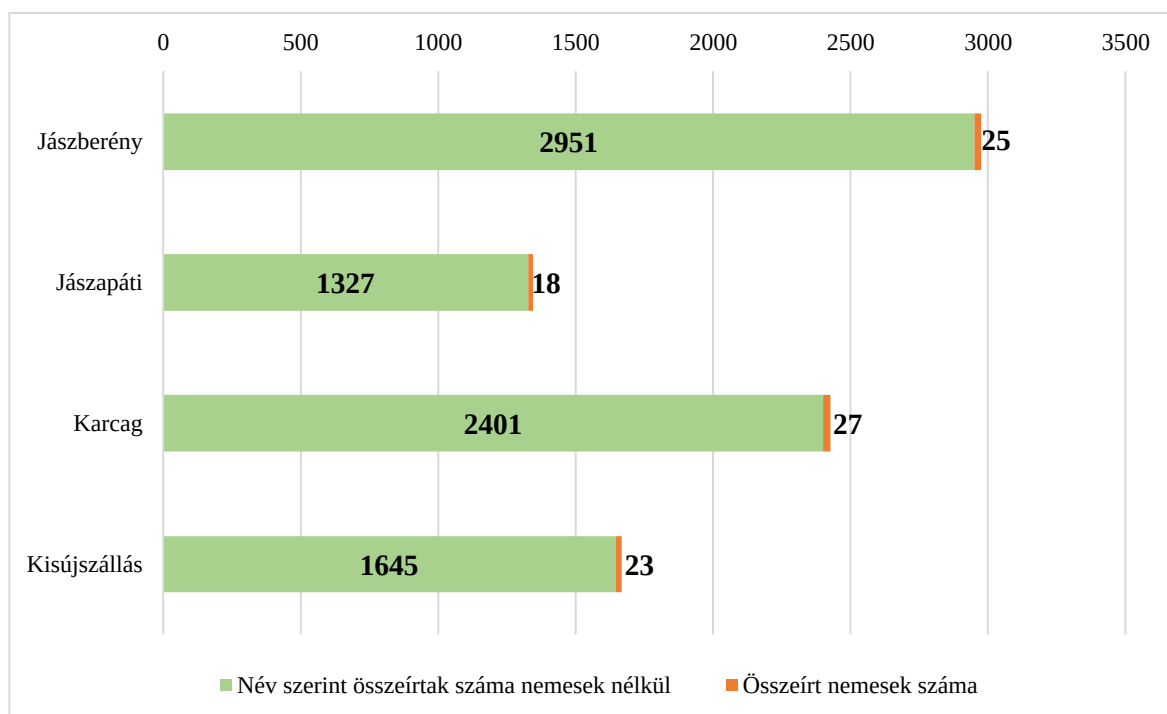
1. sz. diagram: A név szerint és a teljes összeírásban szereplők száma, valamint a lakosság összlétszáma a településeken 1828-ban

Ha figyelembe vesszük, hogy Jászberényben és Karcagon a nemeseket is feljegyezték, akkor sem módosul számottevően az arányszám. A 2. számú diagram segítségével kimutatható, hogy az összeírt nemesek aránya nem egyik településen sem éri el az 1,5%-ot az összeírásban, mert Jászberényben 0,84%-ot, Jászapátiban 1,34%-ot, Karcagon 1,11%-ot, Kisújszálláson 1,38%-t tesznek ki. A II. József által elrendelt népszámlálás adatainak tükrében egyes megyékben a 10%-ot is meghaladta a nemesek aránya, de a török hódoltság egykori területén ez 1–2%-ra tehető.¹⁰⁴ Mivel az összeírásban a nemesek név szerint szerepeltek és a családról nem rendelkezik adatokkal, ezért a százalékos arányuk vélhetően magasabb lenne, ha más forrásokat is bevonnánk a kutatásba, így a II. József-féle népszámláláshoz hasonló következtetés levonása nem lehetséges.

2. sz. diagram: A vizsgált és további egy-egy településen az összeírtak összlétszáma és köztük a nemesek száma

¹⁰⁴ Katus 2021, 191.

Az adózók nemek és korcsoportok szerinti megoszlásáról hiányos adatokkal rendelkezünk Jászberény és Karcag esetében, ezért nem lehet olyan átfogó képet alkotni, mint Szolnokról.¹⁰⁵ A vizsgált három mezővárosban a feleségeket nem jelölték. Jászberényben és Karcagon a megjegyzések sem segítenek az özvegyek nemének a megállapításában. A két településen hiányoznak a megjegyzések az idősekre vonatkozóan, mert a *senex* szót a javítások során vagy a 2. főrovatban, vagy a megjegyzéseknél jelölték, de nem fejtették ki, hogy csak a háztartásfőre vonatkozik, vagy a feleségére is. A nemek és korcsoportok megoszlásának ábrázolása csak Mezőtúr esetében lenne releváns, ezért nem tartozik diagram az adatokhoz. A nemek esetében megállapítható, hogy 2017 férfi (90,94%), 26 özvegy férfi (1,17%), 49 özvegy nő (2,21%) és 126 nem ismert özvegy (5,68%) jelent meg név szerint az összeírásban. A Mezőtúron azonosított 4835 főből 4563 18 és 60 év közötti személy (94,37%), 272 pedig 60 év felettiekhez (5,63%) tartozott. A korcsoport megoszlása hasonló képet mutat a Szolnokon feltártakkal.¹⁰⁶

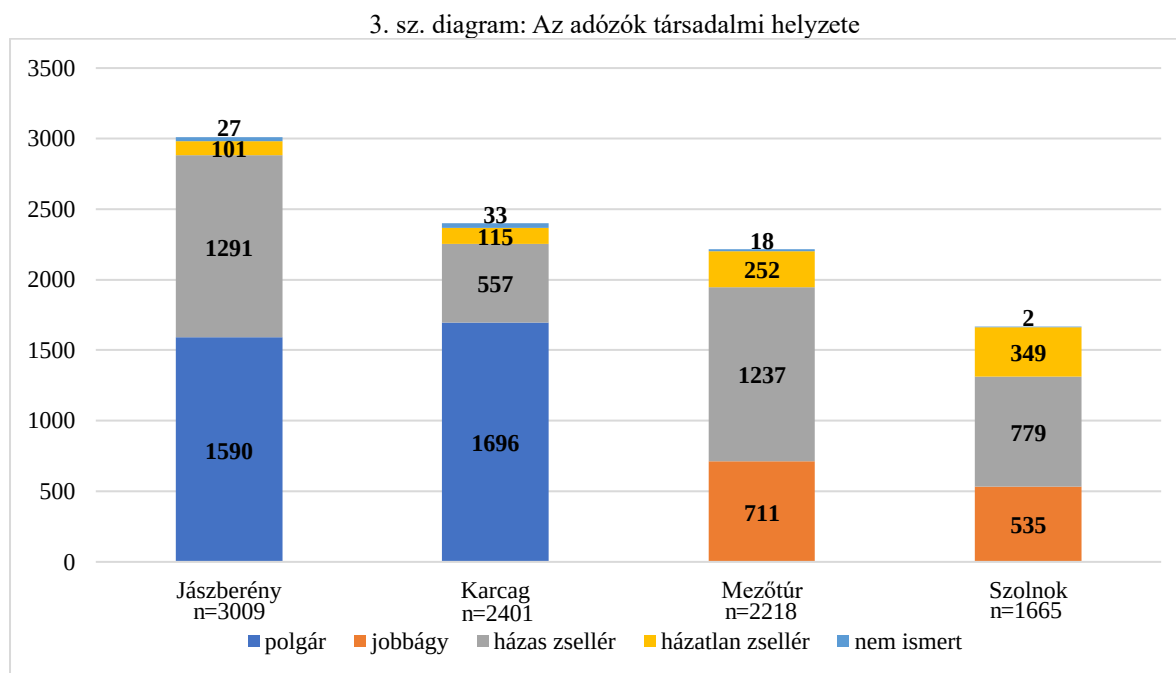
Az adózó háztartásfők társadalmi helyzete és háztulajdona

A települések név szerint összeírt adózóit vizsgálva megállapítható, hogy Jászberényben és Karcagon polgárokat, Mezőtúron és Szolnokon jobbágyokat írtak össze. Attól, hogy az előbbi két mezővárosban megjelent a polgárjog attól nem polgárosodó a társadalom, hiszen ennek

¹⁰⁵ Mérés–Pálházy 2023a, 354–356.

¹⁰⁶ Szolnokon 248 fő 60 év feletti (6,98%), 3303 fő 18 és 60 év közötti (93,02%). Lásd Mérés–Pálházy 2023a, 355–356.

vizsgálatához különböző faktorokat kell bevonni a kutatásba, mint például a kézművesek aránya. Kiemelendő, hogy az eredmények a javított adatokat is tartalmazzák, ezért jelenik meg különbség az összeírás eredeti dokumentumában fellelhető végleges összegzésekhez képest. A 3. számú diagram ábrázolja az adózó háztartásfők társadalmi státuszát, amely nem tartalmazza a nemeseket.

Jászberénynél a korábbi 2951 fő helyett 3009 személy jelenik meg, amelynek az oka, hogy a szétkapcsolás során a fentebb említett 58 házatlan zsellér adatai elkülönültek a név szerint feltüntetett személyétől. Ez alapján 1590 polgár (52,84%), 1291 házas zsellér (42,90%), 101 házatlan zsellér (3,36%) és 27 ismeretlen státuszú személy (0,90%) tartozott az adózókhoz. Azokról, akiknél nem jelent meg adat, semmilyen információval nem szolgált a megjegyzések rovata.

Karcagon nem történt változás az adózó háztartásfők számában, ezért 2401 személyről tájékozódhatunk a nemesek nélkül. A javítások eredményeként 1696 polgár (70,64%), 557 házas zsellér (23,20%), 115 házatlan zsellér (4,79%) és 33 személy (1,37%), akinek ismeretlen maradt a társadalmi helyzete. A 33 fő további két alcsoportra osztható a jelölési mód alapján, mivel 18 esetben (54,55%) a név kivételével a legtöbb adatot kihúzták és 15-nél (45,45%) a megjegyzések hiányában ismeretlen okokból nem írtak semmilyen információt a 3. főrovat megfelelő oszlopaiba.

Mezőtúron 711 jobbágy (32,06%), 1237 házas zsellér (55,77%), 252 házatlan zsellér (11,36%) és 18 ismeretlen társadalmi helyzetű személy (0,81%) jegyezték.¹⁰⁷ A 18 ismeretlen státuszú személynél a hiány minden esetben indokolható azzal, hogy nem tartózkodik a településen életvitelszerűen, amelyek a 14. főrovat észrevételei között olvashatók. Szolnokon 535 jobbágy (32,13%), 779 házas zsellér (46,79%), 349 házatlan zsellér (20,96%) és 2 személy (0,12%) társadalmi státusza ismeretlen.¹⁰⁸

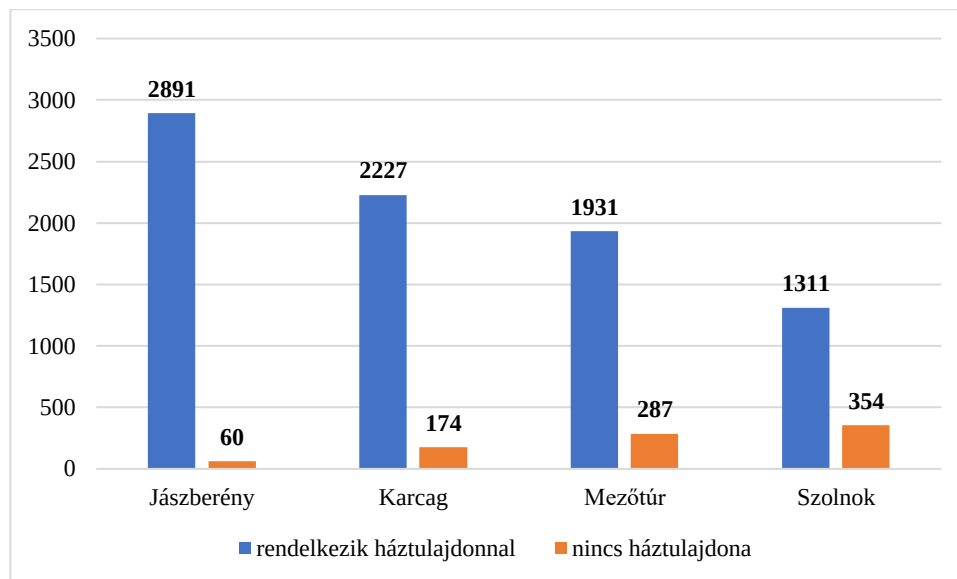
Karcagon kiemelten magas a polgárok aránya (70,64%) és a megoszlás egyenetlen, hiszen a házatlan zsellérek az adózók 4,79%-át teszik ki. Jászberényben is rendkívül alacsony a házatlan zsellérként jelöltek százalékos aránya, viszont a polgárok és a házas zsellérek százalékos aránya között csak 10% a különbség. A két településen abban a tekintetben figyelhető meg hasonlóság, hogy többségében polgárokat tüntettek fel és a házatlan zsellérek száma nem éri el a név szerint összeírtak 5%-át. Mezőtúr és Szolnok esetében a jobbágyok százalékos aránya szinte megegyezik. Eltérés a házas és házatlan zsellérek arányában figyelhető meg és mindkettő esetében majdnem 9% az eltérés. Ennek értelmében amíg Mezőtúron 9%-kal magasabb a házas zsellérek aránya, addig Szolnokon nagyjából 9%-kal több a házatlan zsellért írtak össze.

A társadalmi státuszhoz kapcsolódnak a háztulajdonról szóló adatok, amelyek a 4. főrovatban találhatók. A házatlan zsellérek száma nagyjából előre vetíti mennyi háztartásfőnek nincs háztulajdona. Az összeírás alapján a 4. diagram illusztrálja a háztulajdon megoszlását a vizsgált településeken. Ha üresen maradt egy rubrika, akkor a háztulajdonnal nem rendelkezők csoportjába tartozóként jelenik meg a diagramon.

¹⁰⁷ A javítás után a jobbágyok száma 5-tel és a házas zselléréké 30-cal növekedett, viszont 19-cel csökkent házatlan zselléréké. A fentebb ismertetett eltérés megismeréséhez Soós Imre Mezőtúrra vonatkozó adatait lásd Soós 1973, 119.

¹⁰⁸ Ld. Mérész–Pálházy 2023b, 169.

4. sz. diagram: A háztulajdon megoszlása településekre bontva

Jászberényben mindössze 60 olyan személyt jegyeztek, akik nem rendelkeztek háztulajdonnal. 13 esetben üresen hagyták a sort és 47 főnél kihúzták. 2883 adózó 1 házat és 8 háztartásfő 2 házat birtokolt. Ha a házatlan zsellérek számát vesszük alapul, akkor 58 személyről tudható, hogy más személynél írták össze, aki házas zsellér vagy polgár, így 43 főnél kellene kihúzásnak lennie. 4 személynél, akinek a társadalmi helyzete sem ismert szintén a kihúzást alkalmazták az üres sor helyett, továbbá 10 fő birtokolt 1 házat. Megállapítható, hogy Jászberényben a legalacsonyabb azoknak a száma, akiknek nincs háztulajdonuk. A házatlan zsellérek százalékos aránya alapján várható eredménynek tekinthető.

Karcagon árnyaltabb a háztulajdonnal rendelkezők összetétele, mert van olyan ház, amelynek 2 vagy 3 tulajdonosa van, vagyis az adó mértéke is eloszlott közöttük. Mindössze 1 házat birtokolt 3 fő és 9 ház két fél között osztódó tulajdon. 2191 adózó rendelkezett 1 házzal és 15 egyén pedig 2 házat birtokolt. A diagramon látható 174 személy közül 18 nem ismert társadalmi státuszú és a fentebb említett kihúzott adatokkal jelölt csoportba tartoznak. A további 156 háztulajdon nélküli személyek összetétel alapján 115 házatlan zsellérből, 6 ismeretlen státuszúból és 35 polgárból áll. A várt eredménnyel ellentétben magasabb azoknak a száma, akik nem rendelkeztek háztulajdonnal.

Mezőtúron 1 háznál 2 fő osztozott a tulajdonon, 1929 személy 1 házat birtokolt. 287-en nem rendelkeztek háztulajdonnal, közülük 17 fő másik személyt másik adózónál írtak össze, ezért üresen hagyták a sorokat. 252 házatlan zsellér mellett 18 jobbágy tartozott a csoportba, akiknél jelezték, hogy másik településen élnek életvitelszerűen vagy bérleményben laknak. Szolnokon

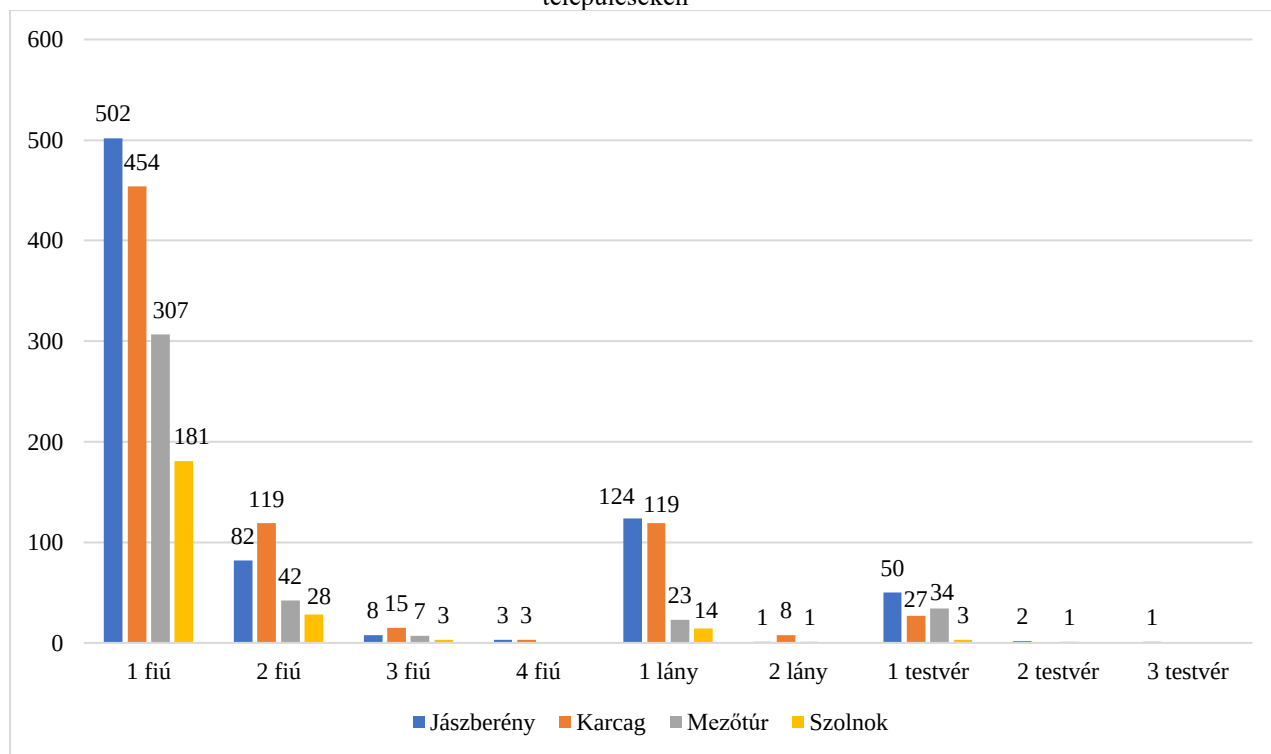
a háztalan zsellérek számától való egyik eltérést egy javítási hiba okozta, amelynek során háztalan zselléreként jelölték az adózó özvegyet, viszont a háztulajdont nem korrigálták.¹⁰⁹

Összességében megállapítható, hogy minden vizsgált településen rendkívül alacsony azoknak a száma, akik nem rendelkeztek háztulajdonnal. Ezt az eredményt a háztalan zsellérek és viszonylag alacsony számú ismeretlen esetek alapján vártaknak megfelelően alakultak az eredmények. Mezőtúr esetében azok a jobbágysok nem rendelkeztek háztulajdonnal, akiknél kettős jelölést használtak, így beigazolódott a fentebb található megállapítás, hogy abban az esetben alkalmazták ezt a módszert, ha egy jobbágysok nem bírt háztulajdonnal.

A háztartások összetétele

A háztartások összetételének megállapításához először külön-külön a rokoni kapcsolatok és a háztartásban élő szolgálók és szolgálók számának alakulását vizsgálándó. Ezután a két csoport adatainak összekapcsolásával kimutathatók azok a háztartások, ahol rokonok és nem rokonok is élnek.

5. sz. diagram A háztartásban élő rokoni kapcsolatok – férfitestvér, fiú-, lánygyermek – számának alakulása a településeken

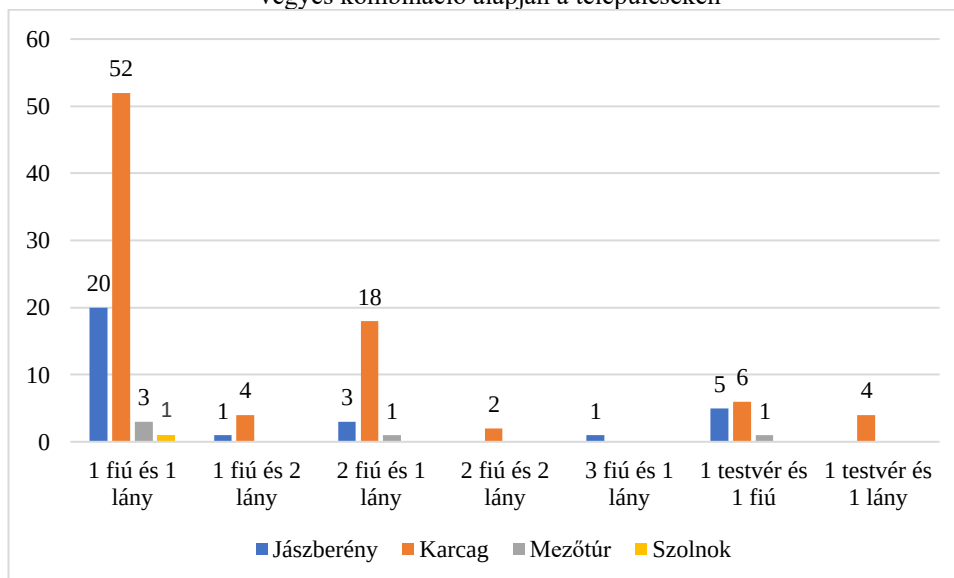

Az 5. sz. diagram szemlélteti a háztartásban élő rokonok megoszlását településenként, de nem tartalmazza azokat az eseteket, amikor a rokonok további vegyes kombinációi is

¹⁰⁹ A részletes ismertetést ld. Mérés-Pálházy 2023b, 174–176.

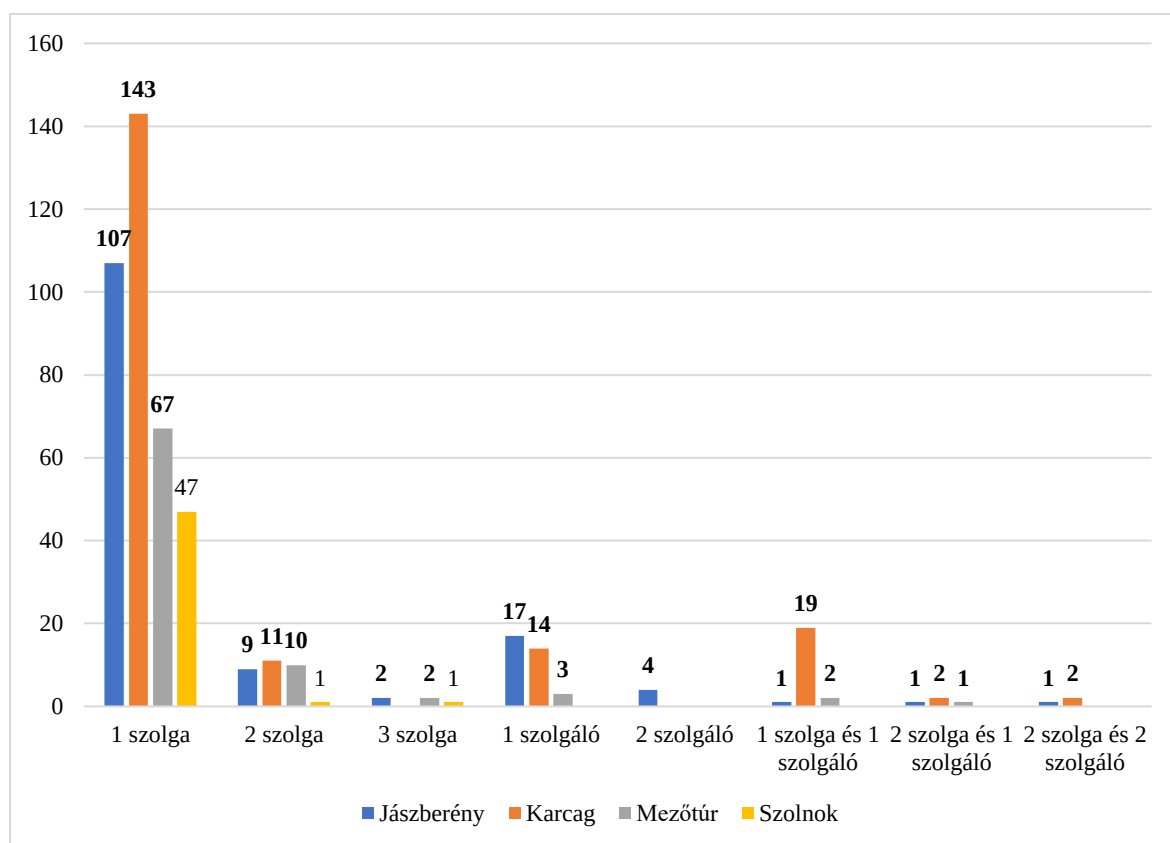
megjelentek. Ennek ábrázolása a 6. diagramon látható. A háztartások többségében minden településen az 1 fiúgyermek jelent meg. Összességében magasabb a fiúgyermek száma az összeírásokban, mint a lányoké. Ennek okát a házassági szokásokban lenne érdemes keresni, mert két magyarázata van az adatok eloszlásának. A házasságkötés után több esetben költözhetek a férfi családjához, vagy magasabb azoknak a férfiaknak az aránya, akik nem házasodtak meg. Ennek vizsgálata a házassági anyakönyvek felhasználásával elvégezhető. A 2 fiúgyermekes háztartásoknál nagyobb szórás figyelhető meg, mint a három fiúgyermekeseknél. Jászberényben és Karcagon viszont három-három háztartásban írtak össze 4 fiúgyermeket. Ez alapján viszonylag ritkának tekinthető az az eset, ha kettőnél több fiúgyermek tartozott a háztartáshoz. A lányok esetében az egy lánygyermek számlálók Jászberényben és Karcagon viszonylag hasonlóan alakul (124; 119), míg Mezőtúron és Szolnokon egymáshoz közelítenek az adatok (23; 14). Azoknak a háztartásoknak a száma, amelyekben két lánygyermek élt, Jászberényben és Mezőtúron azonos, vagyis 1, Karcagon pedig 8. A testvérekről megállapítható, hogy az esetek többségében egy férfitestvér tartozott a háztartáshoz. A számuk Jászberényben a legmagasabb (50), ezt követi Mezőtúr (34) és Karcag (27) adata, amelyektől Szolnok egyértelműen elmaradt (3).

6. sz. diagram A háztartásban élő rokonok kapcsolatok – férfitestvér, fiú-, lánygyermek – számának alakulása vegyes kombináció alapján a településeken

A 6. sz. diagramon kirajzolódik, hogy a háztartásban élő rokonok vegyes kombináció alapján is megjelentek az összeírásban. Karcagon fordult elő leggyakrabban, hogy egy fiú- és egy lánygyermek (52) vagy két fiú- és egy lánygyermek (18) élt a szülőkkel. Jászberényben 20 háztartásnál írtak össze egy fiút és egy lányt. Mezőtúr és Szolnok adatai nem mutatnak hasonlóságot az előbbi két településsel, viszont egymáshoz viszonylag közelínek tekinthetők.

7. sz. diagram: A háztartáshoz tartozó szolgák és szolgálók száma a vizsgált településeken

A 7. diagram kizárólag a szolgák és szolgálók adatait tartalmazza a vizsgált településekre bontva. Ebben a csoportban is megfigyelhető, hogy Jászberény és Karcag adatai viszonylag hasonlóan alakulnak, valamint Mezőtúr és Szolnok adatai hasonlóságot mutatnak. A szolgák és a szolgálók esetében is Karcag emelkedett ki, hiszen 143 háztartáshoz 1 szolga, 11-hez 2 szolga, 14-hez 1 szolgáló, 19-hez 1 szolga és 1 szolgáló is tartozott. Jászberényben alacsonyabb azoknak a száma (107), ahol 1 szolgát írtak össze, viszont 3-mal több háztartásban volt 1 szolgáló. Mezőtúron 67 személynél 1 szolgát és 10 esetben 2 szolgát jelöltek. Ez utóbbi adat hasonlóságot mutat Karcag és Jászberény adataival. A szolgálók száma rendkívül alacsony a két említett településhez viszonyítva. Szolnokon egy szolgálót sem jegyeztek, de az egész mezővárosban is csak 52 szolgát írtak össze. A szolgálók számát vizsgálva megállapítható, hogy Heves és Külső-Szolnok megye két vizsgált mezővárosában nem volt elterjedt a háztartásban szolgálók megjelenése. Ennek vizsgálatához további, regionális forrásokat kellene bevonni a kutatásba, hogy megállapítható legyen, mi okozta a szolgálók alacsony számát.

Konklúzió

A vizsgálatok elvégzése után megállapítható, hogy az 1828. évi országos összeírás adatait csak sematikus rekonstrukcióhoz lehet felhasználni, hiszen a rovatokban szereplő adatok

meghatározzák a lehetőségeket. Emiatt érdemes lenne más forrásanyagot is bevonni a szélesebb körű elemzés elvégzéséhez. Ahhoz, hogy az adatsorokat a lehető legnagyobb pontossággal használhassuk, szükséges az összeírás elkészítésének a széleskörű ismerete, az összeírók eljárás módjának feltérképezése bizonyos kérdéses esetekben, valamint fel kell tárni azokat a sajátos jelöléseket, amelyek akár településeken is különböző jelentéssel bírnak.

A megjegyzések hiánya miatt számos limitációja van a településeken élő személyek pontos ismertetésének, mert nem lehetett a *Vid.* (*viduus*, *vidua*) rövidítést feloldani, valamint a 60 év feletti személyekről alig rendelkezünk információval. Ezek hiányában nem lehet pontosan meghatározni sem a nemek arányát, sem a korcsoportok szerinti eloszlást. Emiatt a minta leírása hiányérzetet kelthet az olvasókban.

Mivel az összeírás az adóviszonyok rendezése miatt készült, ezért nem igazán alkalmas az adózó társadalmon kívüli személyek feltérképezésére. Viszonylag pontos képet lehet szerezni az összeírásban név szerint szereplő személyekről és a háztartásaikról. Megismerhető, hogy a név szerint feltüntetett adózónak milyen a társadalmi helyzete, továbbá a háztartások összetétele, a háztulajdon megoszlása a településen. A szántók, rétek és szőlősök nagysága, az állatállomány összetétele, a foglalkozási szerkezet nem jelenik meg a dolgozatban a terjedelmi keretek miatt. A jövőben szükséges ezeknek az adatoknak is a megjelenítése, hogy gazdasági szempontból is feltárhassuk a mezővárosok adatait.

Az eredmények tekintetében kirajzolódik, hogy a településen élők száma nem jelenti, hogy az adózók társadalmi helyzete hasonlóan alakul, valamint a településen élő népesség teljes száma sem jelzi előre a háztartások összetételét. Ez bebizonyosodott Jászberény, Karcag és Mezőtúr esetében, mert Karcagon lehetett létrehozni a legtöbb kombinációt a háztartás összetételére vonatkozóan, valamint a legtöbb rokon, szolga és szolgáló is itt jelent meg. Azonban kiemелendő, hogy csak a 18 és 60 év közötti adózókról, valamint kisebb arányban a 60 év felettiekről vannak adatok az összeírásban. Emiatt lehetetlen teljeskörű vizsgálat elvégzése, hiszen a társadalom elég nagy részéről nincs adatunk. Ahhoz, hogy a kutatási eredményeket a háztartásokban élő rokonokról biztosnak tekinthessük, be kell vonni a születési és házassági anyakönyveket. Ezek segítségével a háztartásnagyság és a családmódel is megállapítható lehet. A társadalmi helyzet vizsgálatakor fontos szem előtt tartani, hogy két település kiváltságos terület volt, ezért más jellemzőkkel bírtak, mint Mezőtúr és Szolnok. Minden település mutat bizonyos sajátosságokat, amelyek vizsgálatát a jövőben mélységében kell vizsgálni.

Felhasznált források

- MNL-HML-IV.7.a. 8. téka, 1038/1–6.
MNL-HML-IV.7.a. 19. téka, 1114/1–6.
MNL-JNSzML-IV.3. 5–9, 36–46.
MNL-OL-W-21-6-N-26, Heves és Külső-Szolnok vármegye, 91–91f, 132–132e.
MNL-OL-W-21-6-N-26, Jászkerület, 8a–8d.
MNL-OL-W-21-6-N-26, Nagykun kerület, 1a–1f.

Felhasznált szakirodalom

Bácskai 2007

- BÁCSKAI Vera: *Városok és polgárok Magyarországon*. I–II. kötet, Budapest, Nemzeti Kulturális Alap, 2007, 227, 447–465.

Bácskai–Nagy 1984

- BÁCSKAI Vera – NAGY Lajos: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984.

Barta 1981

- BARTA László: „Az 1828. évi országos összeírás Csongrád vármegyében”. In. Blazovich László (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből V.*, Szeged, Csongrád megyei Levéltár, 1981, 5–45.

Baraczka 1960

- BARACZKA Istvánné: „Köszeg társadalmi és gazdasági helyzete az 1828. évi országos összeírás tükrében”. *Történeti Statisztikai Évkönyv*, I. évf., 1960, 87–111.

Berecz 2019

- BERECZ Anita: „Eger kiváltságos mezővárosi polgárai a 19. század elején”. *Korall*, XX, 2019/78, 114–133.

Bogdán 1989

- BOGDÁN István: „Magyarország kézművesmesterei 1828-ban”. In. Dányi Dezső (szerk.): *KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének Történeti Demográfiai Füzetek 6.* Budapest, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, 1989/2, 7–63.

Bohony 1978

- Nándor: „Visonta gazdasága és társadalma az 1828-as országos összeírás tükrében”. *Agrártörténeti Szemle*, XX, 1978/3–4, 526–539.

Bohony 1983

BOHONY Nándor: „Földművelés és állattartás Egerben és az Eger-völgy falvaiban az 1828. évi országos összeírás tükrében”. In Kovács Béla (szerk.): *Archívum: A Heves megyei Levéltár közleményei*, Eger, Révai Nyomda, 1983, 42–62.

Bohony 1985

BOHONY Nándor: „Adózó gazdaság és társadalom Egerben az 1828. évi országos összeírás alapján”. *Agrártörténeti Szemle*, 27. évf., 1985/1–2, 66–157.

Bottló 1957

BOTTLÓ Béla: „Az 1828. évi országos összeírás”. In: Kovacsics József: *A történeti statisztika forrásai*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1957, 242–272.

Erdei 1986

ERDEI Aranka: *Békés megye társadalma és gazdasága 1828-ban*. Gyula, Békés megyei Levéltár, 1986.

H. Pálffy 1934a

H. PÁLFY Ilona: „Győr szabad királyi város az 1828. évi összeírás megvilágításában”. *Statisztikai Szemle*, XII. évf., 1934/5, 367–376.

H. Pálffy 1934b

H. PÁLFY Ilona: „A magyar történeti statisztika forrásai”. *Statisztikai Szemle*, XII. évf., 1934/11, 956–966.

H. Pálffy 1935

H. PÁLFY Ilona: „Kecskemét adózó lakossága az 1828. évben”. *Statisztikai Szemle*, XIII. évf., 1935/5, 382–397.

H. Pálffy 1936

H. PÁLFY Ilona: „Veszprém város adózó lakossága az 1828. évben”. *Statisztikai Szemle*, XIV. évf., 1936/5, 384–397.

H. Pálffy 1937

H. PÁLFY Ilona: „Szombathely város adózó lakossága 1828-ban, Ó-Perent és Szent-Márton községekkel együtt”. *Statisztikai Szemle*, XV. évf., 1937/5, 469–481.

Horváth 2005

HORVÁTH Gergely Krisztián: Társadalmi és gazdasági hierarchia a díkális adórendszerben: Moson vármegye adókulcs-tervezete (1838), *Korall*, VI, 2005/19-20. 160–189.

Katus 2021

KATUS László: *A modern Magyarország születése: Magyarország története 1711–1914*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021, 191.

Mérész – Pálházy 2023a

MÉRÉSZ Anna – PÁLHÁZY Ferenc: „Az 1828. évi országos összeírás Szolnok példáján”. *KRE-DIt*, VI. évf., 2023/1, 329–355.

Mérész – Pálházy 2023b

MÉRÉSZ Anna – PÁLHÁZY Ferenc: „Szolnok adózó társadalma és az 1828. évi országos összeírás”. *KRE-DIt*, VI. évf., 2023/2, 165–191.

Mérész – Pálházy 2024

MÉRÉSZ Anna – PÁLHÁZY Ferenc: „Az 1828. évi országos összeírás jellemzői Szolnokon”. In: Bubnó Hedvig et al. (szerk.): *Non est volentis II.: A Benda Kálmán Szakkollégium legjobb OTDK dolgozatai (2022–2023)*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2024, 235–247.

Soós 1973

SOÓS Imre: Heves és Külső-Szolnok megye 1772–1849. évi rovásadó összeírása, Eger, Heves megyei Levéltár kiadványa, 1973.

Soós-Szabó 1980

SOÓS Imre – SZABÓ László: „Mezőtúr”. In: Tóth Tibor (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből*. I. kötet, Szolnok, Szolnok megyei Levéltár, 1980, 619–644.

Szabó–Szabó 1980a

SZABÓ István – SZABÓ László: „Jászberény”. In: Tóth Tibor (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből*. I. kötet, Szolnok, Szolnok megyei Levéltár, 1980, 239–267.

Szabó–Szabó 1980b

SZABÓ István – SZABÓ László: „Karcag”. In: Tóth Tibor (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből*. I. kötet, Szolnok, Szolnok megyei Levéltár, 1980, 397–423.

Szabó–Szabó 1989

SZABÓ István – SZABÓ László: „Szolnok”. In: Botka János (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből*. II. kötet, Szolnok, Szolnok megyei Levéltár, 1989, 233–292.

Tagányi 1896

TAGÁNYI Károly: „Az 1828-iki országos összeírás végleges eredményei”. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, III, 1896, 110–117, 206–213.

Tagányiné 1985

Tagányiné Tholt Judit: „A burgonya szántóföldi szerepe az 1828-as országos összeírás szerint, különös tekintettel Zemplén, Somogy és Szabolcs megyékre”. *Agrártörténelmi Szemle*, 27. évf., 1985/1–2, 1–13.

Thirring 1903

THIRRING Gusztáv: „Népesedésünk kútforrásai a múlt század első felében”. In Pauer Imre: *Értekezések a társadalmi tudományok köréből*, XII. kötet, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1903.

Tilcsik 2009

TILCSIK György: *Szombathely kereskedelme és kereskedelmi jelentősége a 19. század első felében*. Szombathely, Vas megyei Levéltár, 2009, 173–178.

Tömböly 1939

TÖMBÖLY János: *Vas Vármegye jobbágygazdálkodása az 1828. évi összeírás alapján*. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1939.

Felhasznált internetes hivatkozások

1790/91. évi XXXIII. tc. *a népességnek közigazgatási és katonai célból való összeírásáról*.

([Forrás](#), megtekintve: 2024. 05. 05.)

1802. évi II. tc. *a nem nemes népesség összeírásáról*. ([Forrás](#), megtekintve: 2024. 05. 05.)

1827. évi VII. tc. *a porták megigazítására szolgáló országos összeírásról*. ([Forrás](#), 2024. 05. 05.)

1876. évi XXXIII. tc. *némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről*, 3. ([Forrás](#), 2024. 04. 06.)

1877. évi I. tc. *némely törvényhatóságok véglegesen megállapított területének 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe iktatásáról*, ([Forrás](#), 2024. 04. 06.)